

УДК 930.253:94(477)"1990"

ДЕКЛАРАЦІЯ ПРО ДЕРЖАВНИЙ СУВЕРЕНІТЕТ УКРАЇНИ

Підготувала Н. В. МАКОВСЬКА*

Публікується Декларація про державний суверенітет України. Подається короткий опис історичних умов створення документу та характеристика його унікальності.

Ключові слова: Декларація про державний суверенітет України; знакові події історії України початку 90-х років ХХ ст.; Верховна Рада України; важливий крок до незалежності.

Коли ми говоримо про унікальні документи, в уяві скоріш за все виникають образи поживклих від часу рукописних аркушів на папері з філігранями, пергаменті, художньо оформлених або навіть коштовно оздоблених. Сьогодні ж презентуємо абсолютно звичайний за зовнішніми ознаками (папір формату А4, машинопис), зовсім “молодий” за історичними масштабами документ, який однак, безперечно, є унікальним. Йдеться в першу чергу про зміст і вид документу. Декларація про державний суверенітет України – один з чималого масиву документів ЦДАВО України, що відображають знакові події початку 90-х років ХХ ст. Саме в цей час український народ зробив свій вирішальний вибір: 24 серпня 1991 р. Україна стала незалежною державою.

Історія проголошення та становлення незалежної України ще чекає своїх дослідників. У науковій літературі останнього десятиліття для висвітлення цього періоду автори послуговуються здебільшого не архівними джерелами, з архівних документів використовуються лише документи ЦК КПУ, які з осені 1991 р. зберігаються в ЦДАГО України¹. І це зрозуміло: не всі документи 90-х років ХХ століття встигли “відкластися” на полицях сховищ державних архівів.

Декларація про державний суверенітет України – один з унікальних документів ЦДАВО з фонду Верховної Ради України (ф. 1, оп. 16, спр. 4490, арк. 100-106). І у цій справі, що має заголовок “Закони та Постанови, прийняті на першій сесії Верховної Ради Української РСР дванадцятого скликання. Оригінали” та об’єднує документи з 15 травня по 26 липня 1990 р., і у інших справах фонду містяться документальні свідчення перших кроків до незалежності. Дуже коротко нагадаємо історичні умови, котрі визначили “появу на світ” цих документів.

* *Маковська Наталія Василівна* – кандидат історичних наук, доцент, директор Центрального державного архіву вищих органів влади та управління України.

На зламі 90-х років ХХ ст. у соціально-політичному житті України (тоді ще – Української Радянської Соціалістичної Республіки) відбувалися радикальні зміни. Роки горбачовської перебудови з одного боку, продемонстрували нездатність влади вирішити нагальні питання економічного розвитку країни, повноцінно та якісно забезпечити реалізацію назрілої системної модернізації радянського суспільства, з іншого – “сприяли” появі й активному розвитку низки груп, об’єднань (асоціацій) та організацій, які виникли без формальної згоди партійних і державних органів, не мали офіційної реєстрації, що дало їм назву “неформали”. Уже в червні 1989 р. за даними ідеологічної комісії ЦК КПУ, в Україні діяло понад 47 тис. неформальних самодіяльних об’єднань². Найактивнішою та суспільно значимою частиною спектра неформального руху в республіці були суспільно-політичні, культурно-історичні та екологічні громадські формування. За ступенем впливу в суспільстві, чисельністю рядів, масштабами та інтенсивністю діяльності у цей період помітно виділялися Товариство української мови ім. Т. Г. Шевченка (ТУМ), історико-просвітнє товариство “Меморіал”, екологічне громадське об’єднання “Зелений світ”, всеукраїнські установчі конференції яких відбувалися в Києві у лютому-квітні 1989 року. Участь у роботі неформальних організацій стала для багатьох першим кроком до активної громадської діяльності. Фактично “неформали” створили масову соціальну базу й широке підґрунтя для розвитку потужного національно-демократичного руху. Важливу роль в цьому відіграв Народний Рух України, Установчий з’їзд якого відбувся 8–10 вересня 1989 р. в Києві. З’їзд проголосив створення Народного руху України за перебудову, прийняв програму та статут, затвердив друкований орган Руху – “Народну газету”, обрав керівні органи.

Могутнім каталізатором суспільного розвитку республіки став і виборчий процес 1989 р. Новий Закон СРСР “Про вибори народних депутатів”, підготовка до ХІХ партконференції, вибори депутатів на І з’їзд народних депутатів СРСР винесли на широке обговорення багато нагальних питань, у тому числі про необхідність запровадження багатопартійної системи. Представники демократичних сил України, обрані депутатами на І з’їзд народних депутатів СРСР (з’їзд відкрився 25 травня 1989 р.), намагалися активно брати участь у ході дебатів, відстоювати ідеали та принципи демократії. Проте сфера їхнього реального впливу була обмеженою, як і доступ до трибуни. І все ж з’їзд фактично ознаменував реальний початок перерозподілу влади, основні важелі якої поступово з партійних структур стали передаватися до рад.

Помітні прориви в політичному житті різко контрастували з проблемами в економічній сфері, що викликали народне невдоволення. Липневий шахтарський страйк 1989 р. проявив це невдоволення, поклав початок процесові самоорганізації неформальних робітничих структур, стимулював появу на політичній арені нового потужного фактора – ор-

ганізованого незалежного робітничого руху. Нова хвиля робітничого страйку, що стала важливим чинником радикалізації ситуації в республіці, прокотилася Україною влітку наступного, 1990 р.

Все це прискорювало зародження багатопартійності та формування опозиції, змушувало владу йти на суттєві поступки демократичним силам, “підштовхувало” УРСР робити перші кроки до незалежності. Восени 1989 р. на сесії Верховної Ради УРСР, обраної ще за “застійних” часів, були прийняті рішення щодо нових підходів до виборів, зокрема, було знято представництво від громадських організацій, у тому числі КПУ. 28 жовтня 1989 р. Верховна Рада прийняла також Закон Української Радянської Соціалістичної Республіки “Про мови в Українській РСР” (ЦДАВО України, ф. 1, оп.16, спр.4369, арк. 99–115), згідно з яким українська мова проголошувалася державною. І хоча у порівнянні з аналогічними законами республік Балтії, він був дуже ліберальним і за російською мовою зберігалися широкі права, Закон став першим вагомим здобутком національно-демократичних сил, важливим кроком на шляху до незалежності.

Оригінали всіх цих документів, а також їх проекти, підготовчі матеріали, протоколи і стенограми засідань, на яких вони обговорювалися, прийняті на постійне зберігання до ЦДАВО України і є важливим джерелом для вивчення історії України на шляху від республіки до держави.

15 травня 1990 р. уперше в історії УРСР Верховна Рада почала працювати як постійно діючий парламент. У той же день приймаються постанови про Президію першої сесії Верховної Ради Української РСР дванадцятого скликання, обрання Мандатної комісії, про Секретаріат та про обрання Лічильної комісії Верховної Ради Української РСР дванадцятого скликання, а 23 травня – постанова про порядок денний сесії³. Згідно з цією постановою до порядку денного сесії було включено 36 питань, у тому числі й питання: Декларація про суверенітет Української РСР (саме так сформульовано в документі). 29 травня після обговорення доповіді Голови Ради Міністрів УРСР В. А. Масола Верховна Рада приймає постанову “Про політичне, соціально-економічне та екологічне становище України”, в якій констатується, що “соціально-економічне становище в республіці є кризовим, екологічна обстановка в більшості регіонів перебуває в загрозовому стані, а в деяких – катастрофічна”. Уряд не забезпечує реалізацію планів соціально-економічного розвитку, інших програм та заходів, “від яких безпосередньо залежить підвищення добробуту населення України. Багато життєво важливих для республіки питань, – зазначається далі в постанові, – не знайшли позитивного вирішення в умовах централізованої планової економіки та відсутності реального державного суверенітету”. Шлях виходу з кризи – діяльність в умовах політичної і економічної самостійності республіки⁴. Отже, вже 29 травня стало зрозумілим – Декларації бути!

Але період до 16 липня – дня прийняття Декларації – видався напруженим.

12 червня парламент приймає постанову, якою утворюються 23 постійних комісії Верховної Ради Української РСР і серед них – комісія з питань державного суверенітету, міжреспубліканських і міжнаціональних відносин⁵, а постановою від 28 червня обирається комісія з питань державного суверенітету, міжреспубліканських і міжнаціональних відносин у складі 22 осіб⁶. Доречно додати, що 7 із 23 постійних комісій очолили, за пропозицією В. Івашка, представники опозиційних сил (серед них: І. Юхновський, О. Ємець, Д. Павличко, В. Яворівський).

У той же день, 28 червня, на сесії розпочинається обговорення питання про Декларацію. У протоколі №58 зазначено “СЛУХАЛИ: Питання щодо Декларації про суверенітет Української РСР. Про порядок розгляду вищезазначеного питання” та “Обговорення проектів документів до питання – Декларація про суверенітет Української РСР”⁷. Обговорення проектів продовжувалося на засіданнях 29 червня, 5, 6, 9 липня 1990 р. Паралельно з обговоренням у сесійній залі йшла копітка робота в постійних комісіях, що засвідчують протоколи їх засідань, до яких додаються зауваження та пропозиції до проекту Декларації⁸. У цих документах знаходимо інші (у порівнянні з формулюванням порядку денного сесій) назви Декларації. Так, у протоколі №3 засідання комісії Верховної Ради Української РСР з питань державного суверенітету, міжреспубліканських і міжнаціональних відносин від 4 липня 1990 р. йдеться про проект Декларації про державну незалежність (суверенітет) України⁹.

У цей же час республікою прокотилася нова хвиля шахтарських страйків. На засіданнях 5 та 6 липня депутати не тільки обговорювали проект Декларації, а й розглядали питання про становище, що склалося в шахтарських регіонах. На обговорення виносилося також питання про участь народних депутатів Української РСР – делегатів ХХVIII з’їзду КПРС у його роботі. Події на ХХVIII з’їзді КПРС, що розпочався 2 липня, несподівано призвели до заміни Голови Верховної Ради УРСР. М. С. Горбачов вирішив висунути В. А. Івашка на нововведену посаду заступника Генерального Секретаря ЦК КПРС. Верховна Рада УРСР на вимогу опозиції запропонувала відкликати зі з’їзду КПРС народних депутатів Української РСР – делегатів ХХVIII з’їзду КПРС для участі в роботі сесії, що розглядала Декларацію про державний суверенітет України (проголосувало більше 300 депутатів, у тому числі близько 200 комуністів). Опинившись перед важким вибором, В. Івашко подав у відставку з посади Голови Верховної Ради УРСР. У своїй заяві від 9 липня 1990 року він пояснив свою позицію: “... приходжу до висновку, що зараз не маю в Верховній Раді УРСР надійної опори для здійснення програми економічного, соціального і культурного відродження України, як я її собі розумію. Оголошую про свою відставку з

посади Голови Верховної Ради УРСР з сьогоднішнього дня – 9 липня 1990 року”¹⁰.

У той же день, 9 липня, 270 голосами “за” Верховна Рада ухвалює рішення: “прийняти проект Декларації про суверенітет Української РСР за основу, передати в комісії для доопрацювання з урахуванням зауважень і пропозицій, висловлених народними депутатами Української РСР, і внести на сесію для постатейного голосування”¹¹.

Постатейне обговорення і голосування проекту Декларації розпочалося на засіданні 11 липня (документи, що зафіксували цей процес також зберігаються в ЦДАВО України). В якійсь мірі атмосферу, що панувала в сесійній залі під час голосування, можемо проілюструвати на прикладі визначення назви документу. На обговорення і голосування 11 липня виносилася назви:

Декларація про державну незалежність (суверенітет) України (результати голосування: за – 162, проти – 183. Рішення не прийнято).

Декларація про державну незалежність (суверенітет) Української Радянської Соціалістичної Республіки (рішення не прийнято).

Про суверенітет України (результати голосування: за – 183, проти – 141, не брали участі у голосуванні – 33).

Декларація про державну незалежність (суверенітет) України (результати голосування: за – 212).

Декларація про державну незалежність (суверенітет) Української Радянської Соціалістичної Республіки (результати голосування: за – 151, проти – 173).

Декларація про державний суверенітет України (результати голосування: за – 248, проти – 80. Рішення прийнято)¹².

16 липня голосами 355 депутатів Верховна Рада Української РСР прийняла Декларацію про державний суверенітет України. Проти виступили всього 4 депутати, 1 – утримався¹³. В цей же день у постанові “Про день проголошення незалежності України”, “підтверджуючи історичну вагомість прийняття Декларації про державний суверенітет України 16 липня 1990 року”, Верховна Рада ухвалила “вважати день 16 липня Днем проголошення незалежності України і щорічно відзначати його як державне загальнонародне свято України”¹⁴.

Важливий крок до незалежності було зроблено. Декларацією було проголошено верховенство Конституції та законів республіки на території УРСР, виключне право народу України на володіння, користування і розпорядження національним багатством України, визнання всього економічного і науково-технічного потенціалу, створеного на території України, власністю її народу. Україна мала стати в майбутньому постійно нейтральною державою і дотримуватися трьох неядерних принципів: не приймати, не виробляти і не набувати ядерної зброї. Декларацією фактично впроваджувався принцип подвійного громадянства. Принципи, проголошені в ній, мали лягти в основу нового союзного договору.

60

ВЕРХОВНА РАДА УКРАЇНСЬКОЇ РСР

ДЕКЛАРАЦІЯ
ПРО ДЕРЖАВНИЙ СУВЕРЕНІТЕТ УКРАЇНИ

м.Київ - 1990 р.

Декларація про державний суверенітет України.
16 липня 1990 р.
ЦДАВО України, ф. 1, оп. 16, спр. 4490, арк. 100–106

<u>Д Е К Л А Р А Ц І Я</u>	У
про державний суверенітет України	
Верховна Рада Української РСР,	
<u>виражаючи</u> волю народу України,	
<u>прагнучи</u> створити демократичне суспільство,	
<u>виходячи</u> з потреб всебічного забезпечення прав і свобод людини,	
<u>шануючи</u> національні права всіх народів,	
<u>дбаючи</u> про повноцінний політичний, економічний, соціальний і духовний розвиток народу України,)
<u>визнаючи</u> необхідність побудови правової держави,	тв
<u>маючи</u> на меті утвердити суверенітет і самоврядування народу України,	
П Р О Г О Л О Ш У Є	з-
державний суверенітет України як верховенство, самостійність, повноту і неподільність влади Республіки в межах її території та незалежність і рівноправність у зовнішніх зносинах.	в-
I. САМОВИЗНАЧЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ НАЦІЇ	
Українська РСР як суверенна національна держава розвивається в існуючих кордонах на основі здійснення українською нацією свого невід'ємного права на самовизначення.	-
Українська РСР здійснює захист і охорону національної державності українського народу.	а-
Будь-які насильницькі дії проти національної державності України з боку політичних партій, громадських організацій, інших угруповань чи окремих осіб переслідуються за законом.	зи, (-
II. НАРОДОВЛАДЦІ	і-
Громадяни Республіки всіх національностей становлять народ України.	-
Народ України є єдиним джерелом державної влади в Республіці.	'

Декларація про державний суверенітет України.

16 липня 1990 р.

ЦДАВО України, ф. 1, оп. 16, спр. 4490, арк. 101

06

2

Повновладдя народу України реалізується на основі Конституції Республіки як безпосередньо, так і через народних депутатів, обраних до Верховної і місцевих Рад Української РСР.

Від імені всього народу може виступати виключно Верховна Рада Української РСР. Жодна політична партія, громадська організація, інше угруповання чи окрема особа не можуть виступати від імені всього народу України.

III. ДЕРЖАВНА ВЛАДА

Українська РСР самостійна у вирішенні будь-яких питань свого державного життя.

Українська РСР забезпечує верховенство Конституції та законів Республіки на своїй території.

Державна влада в Республіці здійснюється за принципом її розподілу на законодавчу, виконавчу та судову.

Найвищий нагляд за точним і однаковим виконанням законів здійснюється Генеральним прокурором Української РСР, який призначається Верховною Радою Української РСР, відповідальний перед нею і тільки їй підзвітний.

IV. ГРОМАДЯНСТВО УКРАЇНСЬКОЇ РСР

Українська РСР має своє громадянство і гарантує кожному громадянину право на збереження громадянства СРСР.

Підстави набуття і втрати громадянства Української РСР визначаються Законом Української РСР про громадянство.

Всім громадянам Української РСР гарантується права і свободи, які передбачені Конституцією Української РСР і нормами міжнародного права, визнаними Українською РСР.

Українська РСР забезпечує рівність перед законом усіх громадян Республіки незалежно від походження, соціального і майнового стану, расової та національної приналежності, статі, освіти, мови, політичних поглядів, релігійних переконань, роду і характеру занять, місця проживання та інших обставин.

Декларація про державний суверенітет України.

16 липня 1990 р.

ЦДАВО України, ф. 1, оп. 16, спр. 4490, арк. 102

3

Українська РСР регулює міграційні процеси.

Українська РСР виявляє турботу і вживає заходів щодо охорони і захисту інтересів громадян Української РСР, які перебувають за межами Республіки.

У. ТЕРИТОРІАЛЬНЕ ВЕРХОВЕНСТВО

Українська РСР здійснює верховенство на всій своїй території.

Територія Української РСР в існуючих кордонах є недоторканою і не може бути змінена та використана без її згоди.

Українська РСР самостійно визначає адміністративно-територіальний устрій Республіки та порядок утворення національно-адміністративних одиниць.

VI. ЕКОНОМІЧНА САМОСТІЙНІСТЬ

Українська РСР самостійно визначає свій економічний статус і закріплює його в законах.

Народ України має виключне право на володіння, користування і розпорядження національним багатством України.

Земля, її надра, повітряний простір, водні та інші природні ресурси, які знаходяться в межах території Української РСР, природні ресурси її континентального шельфу та виключної /морської/ економічної зони, весь економічний і науково-технічний потенціал, що створений на території України, є власністю її народу, матеріальною основою суверенітету Республіки і використовуються з метою забезпечення матеріальних і духовних потреб її громадян.

Українська РСР має право на свою частку в загальносоюзному багатстві, зокрема в загальносоюзних алмазному та валютному фондах і золотому запасі, яка створена завдяки зусиллям народу Республіки.

Вирішення питань загальносоюзної власності /спільної власності всіх республік/ здійснюються на договірній основі між республіками – суб'єктами цієї власності.

Підприємства, установи, організації та об'єкти інших держав і їхніх громадян, міжнародних організацій можуть розміщуватись

Декларація про державний суверенітет України.

16 липня 1990 р.

ЦДАВО України, ф. 1, оп. 16, спр. 4490, арк. 103

4

на території Української РСР та використовувати природні ресурси України згідно з законами Української РСР.

Українська РСР самостійно створює банкову /включаючи зовнішньо-економічний банк/, цінову, фінансову, митну, податкову системи, формує державний бюджет, а при необхідності впроваджує свою грошову одиницю.

Вищою кредитною установою Української РСР є національний Банк України, підзвітний Верховній Раді Української РСР.

Підприємства, установи, організації та виробничі одиниці, розташовані на території Української РСР, вносять плату за використання землі, інших природних і трудових ресурсів, відрахування від валютних надходжень, а також сплачують податки до місцевих бюджетів.

Українська РСР забезпечує захист всіх форм власності.

УІ. ЕКОЛОГІЧНА БЕЗПЕКА

Українська РСР самостійно встановлює порядок організації охорони природи на території Республіки та порядок використання природних ресурсів.

Українська РСР має свою національну комісію радіаційного захисту населення.

Українська РСР має право заборонити будівництво та припинити функціонування будь-яких підприємств, установ, організацій та інших об'єктів, які спричиняють загрозу екологічній безпеці.

Українська РСР дбає про екологічну безпеку громадян, про генофонд народу, його молодого покоління.

Українська РСР має право на відшкодування збитків, заподіяних екології України діями союзних органів.

УІІІ. КУЛЬТУРНИЙ РОЗВИТОК

Українська РСР самостійна у вирішенні питань науки, освіти, культурного і духовного розвитку української нації, гарантує всім національностям, що проживають на території Республіки, право їх вільного національно-культурного розвитку.

Декларація про державний суверенітет України.

16 липня 1990 р.

ЦДАВО України, ф. 1, оп. 16, спр. 4490, арк. 104

5

Українська РСР забезпечує національно-культурне відродження українського народу, його історичної свідомості і традицій, національно-етнографічних особливостей, функціонування української мови у всіх сферах суспільного життя.

Українська РСР виявляє піклування про задоволення національно-культурних, духовних і мовних потреб українців, що проживають за межами Республіки.

Національні, культурні та історичні цінності на території Української РСР є виключно власністю народу Республіки.

Українська РСР має право на повернення у власність народу України національних, культурних та історичних цінностей, що знаходяться за межами Української РСР.

ІХ. ЗОВНІШНЯ І ВНУТРІШНЯ БЕЗПЕКА

Українська РСР має право на власні Збройні Сили.

Українська РСР має власні внутрішні війська та органи державної безпеки, підпорядковані Верховній Раді Української РСР.

Українська РСР визначає порядок проходження військової служби громадянами Республіки.

Громадяни Української РСР проходять дійсну військову службу, як правило, на території Республіки і не можуть використовуватись у військових цілях за її межами без згоди Верховної Ради Української РСР.

Українська РСР урочисто проголошує про свій намір стати в майбутньому постійно нейтральною державою, яка не бере участі у військових блоках і дотримується трьох неядерних принципів: не приймати, не виробляти і не набувати ядерної зброї.

Х. МІЖНАРОДНІ ВІДНОСИНИ

Українська РСР як суб'єкт міжнародного права здійснює безпосередні зносини з іншими державами, укладає з ними договори, обмінюється дипломатичними, консульськими, торговельними представництвами, бере участь у діяльності міжнародних організацій в обсязі, необхідному для ефективного забезпечення національних інтересів Республіки у політичній, економічній, екологічній, інформаційній, науковій, технічній, культурній і спортивній сферах.

Декларація про державний суверенітет України.

16 липня 1990 р.

ЦДАВО України, ф. 1, оп. 16, спр. 4490, арк. 105

106

6

Українська РСР виступає рівноправним учасником міжнародного спілкування, активно сприяє зміцненню загального миру і міжнародної безпеки, безпосередньо бере участь у загальноєвропейському процесі та європейських структурах.

Українська РСР визнає перевагу загальнолюдських цінностей над класовими, пріоритет загальновизнаних норм міжнародного права перед нормами внутрішньодержавного права.

x

x

x

Відносини Української РСР з іншими радянськими республіками будуються на основі договорів, укладених на принципах рівноправності, взаємоповаги і невтручання у внутрішні справи.

Декларація є основою для нової Конституції, законів України і визначає позиції Республіки при укладанні міжнародних угод. Принципи Декларації про суверенітет України використовуються для укладання союзного договору.

м. К и Ї в
16 липня 1990 року
№ 55-ХП

М/У 16.07.1990р.

Декларація про державний суверенітет України.
16 липня 1990 р.
ЦДАВО України, ф. 1, оп. 16, спр. 4490, арк. 106

До наступного кроку – Акту проголошення незалежності України – залишалося більше року. 24 серпня 1991 р. Верховна Рада конституційною більшістю голосів – 346 народних депутатів “за”, 4 – “проти”, при незначній групі тих, що утрималися, схвалила Акт проголошення незалежності України. Волевиявленням українського народу на Всеукраїнському референдумі 1 грудня 1991 р. цей доленосний вибір було підтверджено. На питання: “Чи підтверджуєте ви Акт проголошення незалежності України?”, ствердну відповідь “Так, підтверджую” – дали 92,32 % з тих, що взяли участь у голосуванні. Ці унікальні документи нині також у складі Національного архівного фонду України. Отже – далі буде.

¹ Див., наприклад: Політична історія України. XX століття: У 6 т. / Редкол.: І. Ф. Курас (голова) та ін. – Т. 6. – К. : Генеза, 2003. – С. 518–520 ; Україна: політична історія. XX – початок XXI ст. / Педрада: В. М. Литвин та ін. Редкол.: В. А. Смолій, Ю. А. Левенець (співголови) та ін. – К. : Парламентське вид-во, 2007. – С. 945–947;

Український вибір: політичні системи XX століття і пошук власної моделі суспільного розвитку / В. Ф. Солдатенков (керівник). – К. : Парламентське вид-во, 2007. – С. 519–520, 548–550.

² Політична історія України. XX століття: У 6 т. / Редкол.: І. Ф. Курас (голова) та ін. – Т. 6. – К. : Генеза, 2003. – С. 347 ; ЦДАГО України, ф. 1, оп. 32, спр. 2658, арк. 76

³ ЦДАВО України, ф. 1, оп. 16, спр. 4490, арк. 1–10, 25–27.

⁴ Там само, арк. 34–35.

⁵ Там само, арк. 41–42.

⁶ Там само, арк. 58–59.

⁷ Там само, спр. 4494, арк. 1–2.

⁸ Див.: Там само, оп. 22, спр. 1587.

⁹ Там само, спр. 1587, арк. 4.

¹⁰ Там само, оп. 16, спр. 4490, арк. 121.

¹¹ Там само, спр. 4494, арк. 35.

¹² Там само, арк. 40–43.

¹³ Там само, арк. 118.

¹⁴ Там само, спр. 4490, арк. 107.

Публикуется Декларация о государственном суверенитете Украины. Подается краткое описание исторических условий создания документа и характеристика его уникальности.

Ключевые слова: Декларация о государственном суверенитете Украины; знаковые события истории Украины начала 90-х годов XX в.; Верховна Рада Украины; важный шаг к независимости.

There is published Declaration of State Sovereignty of Ukraine. Prepared a short description of historical conditions of creation a document and characterization of its uniqueness.

Keyword: Declaration of State Sovereignty of Ukraine; important events in the history of Ukraine at the early 90 of XX century; Verkhovna Rada of Ukraine; important step to independence.